

CONTEMPLACIÓ, CONVERSIÓ, LENGUATGE I MISSIÓ: QUATRE CLAUS PER A COMPRENDRE LA VIDA I EL PENSAMENT DE RAMON LLULL

Joan Andreu Alcina

1. Contemplació, conversió, llenguatge i missió: una unitat hermenèutica dinàmica que ajuda a explicar la densitat i l'experiència de la vida i de l'obra de Ramon Lull

Quan hom s'aproxima per primera vegada a la persona i a les obres de Ramon Lull se n'adona de la complexitat de la personalitat del beat i de l'extensió de la seva producció intel·lectual. Les primeres impressions són decebedores perquè és difícil imaginar a priori allò que Ramon Lull ens va posant davant els ulls. Feta aquesta primera aproximació, hom ha de cercar una pauta d'intel·ligibilitat per tal d'orientar-se i de relacionar de manera ordenada tot el material que un té al seu abast. A partir d'aquí, dues són, al meu parer, les alternatives bàsiques que es presenten per tal d'entendre la proposta de Ramon Lull, alternatives que, finalment, mostren ser complementàries. La primera alternativa consisteix a sistematitzar la vasta producció de Ramon Lull al voltant d'un eix o esquema d'exposició teològic. A partir de la definició de Déu per les dignitats es pot articular un esquema teològic descendent capaç de comprendre tota la problemàtica que la teologia implica. Aquest camí és el que vaig emprendre en el meu estudi anterior. La segona alternativa és deixar-se glapir

pel desconcertant i alhora apassionant itinerari existencial del Doctor Il·luminat. No es tracta tant de fer-ne una biografia sistemàtica de la vida com de prendre consciència de les motivacions fonamentals que li aportaven el necessari impuls per dur a terme totes aquelles coses que visqué i realitzà. És el que propòs fer en aquestes pàgines. Anys després d'haver fet una immersió de certa profunditat en el pensament de Ramon Llull cada vegada se'm feia més evident la necessitat de connectar l'obra amb la seva vida, l'escriptor amb la seva experiència fonamental. Posats a cercar un llenguatge que permetés establir de manera adequada aquesta connexió, progressivament es varen anar presentant quatre categories claus que, per altra banda, apareixen per tot arreu de l'àmplia bibliografia sobre Llull: la contemplació, la conversió, el llenguatge i la missió. Tots aquests aspectes han estat destacats per diferents autors a l'hora de presentar-nos la figura de Ramon Llull però, fins on jo conec, s'ha fet des d'uns esquemes excessivament lineals com si aquests quatre moments estructurals de la seva vida s'haguessin succeït cronològicament d'una vegada per sempre.¹ El plantejament que m'interessa mostrar és que, una vegada posats en marxa, aquests quatre moments varen ser presents fins al final dels seus dies. Per altra banda, més que d'una seqüència d'etapes biogràfiques més o manco datades cronològicament, estam convençuts que es tracta d'una estructura circular els moments de la qual (contemplació, conversió, llenguatge i missió) operen en tot moment. És des d'aquest convenciment que, forçant el llenguatge, hem de fer un ús dialèctic d'aquest cercle hermenèutic i parlar, per exemple, d'una contemplació que, a més de mirar, converteix i transforma la persona.

¹ Una certa anticipació del que estic dient es troba al llibre d'A. VEGA, *Ramon Llull y el secreto de la vida*, Madrid 2002, quan afirma que «es desde esta perspectiva desde la que llevamos a cabo la lectura de la vida de Ramon Llull, teniendo presente la estrecha relación que se ha dado en algunos autores medievales entre vida y lectura, de modo que experiencia y comprensión puedan ser también vistas como dos niveles que se alternan en el curso de la existencia y se iluminan mutuamente», pàg. 17.

Haurem de parlar, també, d'una conversió que en la mesura que va transformant interiorment la persona posa en marxa un mecanisme de recerca d'una determinada expressivitat per tal que allò que es viu pugui ser autocomprès per la persona que fa l'experiència i pugui ser, també, comunicat de manera entenedora (racional) als altres. Estam, doncs, davant d'una conversió que des del silenci que requereix assimilar allò que Ramon Llull està vivint vagi trobant unes categories lingüístiques per tal de poder ser expressada. Per altra banda, a mesura que les estructures lingüístiques es van explicitant (es van trobant) va guanyant força el darrer aspecte del cercle hermenèutic: la necessitat vital de posar en acte totes aquelles coses que d'una manera marcadament personal es van integrant en la mateixa personalitat del beat. Emergeix, així, la dimensió missionera de l'activitat de Ramon Llull. Aquest és, doncs, el plantejament metodològic que em propòs desplegar en les següents pàgines i que ha de servir de guia i clau de comprensió del que es pretén dir. Per altra banda, una vegada arribats en aquest punt s'ha de fer notar una altra aportació fonamental que se'n deriva de tot aquest plantejament. Una de les qüestions que encara resta oberta als diferents estudiosos és el fet de si Ramon Llull fou un místic o no. Tal vegada influïts per la vella qüestió del suposat racionalisme de Ramon Llull, molts són els que es decanten per un posicionament negatiu o, en tot cas, tebi en relació amb aquesta qüestió. Per la meua part, sempre he vist en Ramon Llull una clara obertura al que es podria anomenar com a *mística sapiencial*. De manera molt sintètica es podria dir que tal com Ramon Llull interpreta l'activitat de l'enteniment estariem davant d'un dinamisme que possibilita l'assentiment creient de la fe al qual perfecciona, però que es mostra obert al do de la saviesa de la qual l'enteniment és encara un estadi previ. El desplegament de tot aquest procés intel·lectual fa possible la conversió total

de les potències de l'ànima vers la seva finalitat pròpia o, en terminologia lul·liana, vers la seva primera intenció,² és a dir, fa possible una completa obertura de la persona vers Déu. Ara bé, aquesta obertura incondicional a Déu no és completa si no és acompanyada d'una dimensió vital que mobilitzi i proporcioni el contingut i l'experiència que la vida requereix. Com veurem en el seu moment, aquest àmbit existencial només és adquirit per la persona, essent-ne Ramon Lull un clar exponent, quan les quatre dimensions esmentades (contemplació, conversió, llenguatge i missió) són viscudes com una unitat hermenèutica integradora i dinamitzadora de la pròpia personalitat. És a dir, quan aquest cercle hermenèutic configura de manera activa la personalitat de l'home es pot besllumar una presència de Déu que és viscuda de manera inequívoca per aquell que l'experimenta.³ Quan això es dona, ha emergit la dimensió mística de la persona. Aquesta nova dimensió és viscuda com el descobriment de la força transformadora de la mística sapiencial que permet a la persona prendre consciència de la primera intenció com la vocació més profunda de la seva existència i que atorga el sentit a la seva vida.

Finalment, la coherència d'aquest esquema hermenèutic es veu reforçada per les derivades teològiques que presenta i que connecten aquest recorregut amb l'esquema que es decanta per accentuar l'exposició teològica sistemàtica dels escrits de Ramon Lull. Així, el moment contemplatiu del cercle hermenèutic deriva en la teologia de la creació entesa com a contemplació del món i l'escala de les criatures que manifesta i significa el gran desplegament de l'omnipotència creadora de Déu. En segon lloc, el moment de conversió vers Déu deriva en

2 «Tant es, fill, Deus digne de esser conegut e amat, que la intenció que hom ha en coneixer e amar Deu, cor nès digne, no pot pujar en pus alt grau», *Llibre d'intenció*, NEORL, XII, pàg. 127.

3 «[...] humanus intellectus potest attingere, quod deus est ens absolutum», *Liber de essentia et ese Dei*, X, ROL I, p. 372: «[...] l'enteniment humà pot "tocar" que Déu és ens absolut.»

una cristologia còsmica i en la comprensió trinitària d'aquest Déu vers el qual s'ha girat la mirada. En tercer lloc, el moment expressiu que es tradueix en la creació d'un llenguatge capaç de comunicar la transformació vitalment experimentada deriva en l'*Ars*. Aquest llenguatge artístic té la pretensió de ser una gramàtica universal que fa possible explicar tota la realitat (Déu, món i home) a partir de l'articulació dels seus principis ontològics i epistemològics que, com veurem més endavant, són entesos de manera unitària com dues cares d'una mateixa moneda. En quart lloc, el moment de missió ens empeny vers el diàleg interreligiós, que és possible gràcies a aquell llenguatge universal. Per altra banda, aquest diàleg ens porta a l'oceà infinit de la fe per tal de dur-ne a terme la millor comprensió. Una comprensió que, sense esgotar mai el seu contingut ni el seu dinamisme, fa que el cercle hermenèutic no s'aturi mai alimentant, d'aquesta manera, la realització i maduració indefinida de les persones com a fruit de l'intercanvi vivencial d'aquest diàleg. Finalment, tot aquest recorregut desembocarà en una mística sapiencial com a clau de volta de tot el sistema que farà possible una pregustació des de l'experiència de l'amor que ens apropa tangencialment a una experiència de cada vegada més rica i de més densitat amb l'origen i la font de totes les coses: Déu entès i estimat de manera trinitària.

2. Una contemplació que transforma i converteix la persona

Fruit d'un treballós i llarg procés de maduració personal (que es traduí en un profund canvi de vida), Ramon Llull va experimentar una forta transformació interior. La progressiva presa de consciència d'aquesta transformació interna que

està experimentant necessita ser compresa pel protagonista que la viu. De cada vegada es fa més clara la necessitat de *contemplar* allò que s'experimenta per tal de trobar les claus hermenèutiques que expliquin tot allò que li està passant. Però, per altra banda, aquest desig de contemplació esdevé íntimament connectat amb un altre element: es tracta de contemplar allò que sempre s'havia tengut davant els ulls però des d'una perspectiva diferent, és a dir, des d'un canvi de mirada. Incoada en la contemplació, la conversió de Ramon Llull va emergint de manera explícita. És des d'aquest rerefons que Llull escriu la primera seva gran obra de 1274: el *Llibre de contemplació en Déu*. Aquest llibre fou el fruit d'una intensa experiència interior que es configura a partir d'una mirada de la realitat interpretada des de la presència de Déu en totes les coses. Allò que abans es veia des del centrament en un mateix ara es llegeix des del seu fonament, des d'aquella instància que dóna consistència a la contingència i fragilitat de les coses creades:

«Ah Sènyer honrat, ple de pietat é de tota misericòrdia. Jo som aquell fals culpable qui vos he injuriat e oblidat e he girada ma cara a altres coses, la qual culpa és en mi per ço he leixades vostres obres per altres.»⁴

En aquest text podem veure com Ramon Llull canvia la perspectiva dels seus ulls, s'adona que fins ara havia ignorat Déu i havia dirigit la mirada a les persones i a les coses al marge del seu fonament. Aleshores, la primera mesura que ha de prendre és contemplar el món en què ell mateix està inserit des d'una mirada diferent, des d'una mirada que tengui com a rerefons la presència constitutiva del seu creador. Una segona derivada d'aquest text és la immediata connexió que es dóna entre contemplació i conversió. El canvi de mirada

⁴ *Llibre de contemplació*, OE, 10, pàg. 120.

(girar la cara a Déu) implica una progressiva conversió interior que s'anirà concretant en una nova visió de la realitat. La transformació interna que Llull viu, s'ha d'anar consolidant en l'adequada contemplació del món exterior. Per tal d'anar confirmant la veritat del procés interior que està vivint, Ramon Llull necessita experimentar que totes les coses són en Déu. Es tracta, doncs, d'una immersió en la incomprensió i el misteri de la realitat, l'adequada interpretació de la qual només es beslluma des del rerefons del que entenem per Déu. Llull experimenta, doncs, la necessitat de deixar emergir des del fons del seu interior aquesta presència de Déu que sent bategar dins ell i que ara és capaç de contemplar per tot allà on dirigeix la seva mirada. Per tot arreu de la creació és capaç de percebre que l'interior de les coses significa el seu Creador, significa Déu. Dit d'una altra manera, el sentit de les coses es troba en Déu mateix, origen i meta de tota la realitat. Ens trobam, doncs, a les portes del que més endavant esdevindrà el nucli de tota la seva teologia: la definició de Déu a partir de les seves dignitats desplegades arreu de tota la creació. Però abans d'arribar en aquest punt, Ramon Llull es veu en la necessitat d'anar aprofundint en la transformació que viu i experimenta contrastant allò que contempla amb les categories explicatives de la filosofia i la teologia del seu temps. Com veurem més endavant, la necessitat de trobar un llenguatge adequat per tal de comprendre i poder comunicar de manera comprensible (racional) als altres la certesa indubtable de la revelació interior que està vivint, explica l'inevitable interès per submergir-se en un procés formatiu⁵ que podem datar

⁵ En relació amb el procés formatiu de Ramon Llull són aclaridores les següents reflexions d'A. VEGA, quan afirma que «a esa edad, pasados ya los treinta años, Lull no parecía un candidato idóneo para el estudio académico según los programas tradicionales, al tiempo que su propósito personal necesitaba un tipo muy diferente de formación de la que se impartía en las escuelas europeas. La realidad en la que Lull quería aplicar su celo misional en tierra de infieles precisaba unas condiciones para la disputa muy especiales, empezando por el conocimiento fluido de la lengua árabe [...]. En ningún lugar como en Mallorca iba a encontrar mejores condiciones para su preparación. Una vez confirmada su realidad por un gran maestro, puede proseguir entonces con su propio modelo de formación. ¿Para qué ir a buscar argumentos para la conversión de los infieles en los grandes tratados de teología que se leían en París, bien lejos de la realidad meridional en donde a diario convivían cristianos y

entre l'any 1263 fins a 1273-74 en què amb tota probabilitat acabà la redacció definitiva del *Llibre de contemplació en Déu*.

3. Una conversió que contempla des del silenci i esdevé testimoni sonor

Una vegada que Ramon Llull ha pres consciència clara de la revelació interior que va transformant la seva vida i que l'empeny a contemplar la realitat que havia viscut fins ara canviant l'angle de visió des de la qual s'interpreta, de cada vegada es fa més palesa la radical conversió que està experimentant. Crec que no es pot posar en dubte que Ramon Llull, més que viure una conversió immediata o sobtada (identificada, doncs, amb un moment biogràfic específic), s'ha d'entendre com el fruit d'un llarg procés de maduració personal. Prova del que estam dient són les cinc visions de Jesucrist en diferents moments de la vida del beat que es relaten en la *Vida coetània* i el temor amb què Ramon Llull les viu:

«[...] stant vna nit dins la sua cambre sopra lo bancal del seu llit ymaginant e pensant vna vana canso e aquella scriuint en vulguar per vna sua enamorada la qual llavors d amor vil e fada amaua, com doncs tingues tot lo seu enteniment ences e ocupat en dictar aquella vana canso, remirant a la part dreita vahe nostre senyor deu Jhesuxrist pengant en creu molt dolorat e apassionat. Lo qual vist hac gran temor en simatex e lexant totes aquelles coses que tenia enfre les mans anàs metra en lo llit e vas calgar.

E lo sent dema de mati leuant sa, no crant de la visio que

musulmanes? Llull confiaba encontrar en el mismo lugar de su primera experiencia, y con el contacto directo con el otro, los elementos de su propia gramática, para sólo después elevar ésta a la categoría de libro académico. De nuevo vemos cómo la experiencia sirve como base de comprensión» (*Ramon Llull y el secreto de la vida*, Madrid 2002, pàg. 276).

la nit passada hauia hauda, torna a dictar aquella vana e folla canso que comensada hauia, e com altra vegada aquella hora e en aquell loch matex tornas a ascriura e a dictar aquella matexa canso altra vegada nostro senyor li aparech en creu en aquella forma matexa, de la qual visio ell molt pus spauentat que no de la primera, lexades totes coses, anas metra en lo llit. [...] pochjs jorns tornant ell en acabar aquella canso e no curant daquellas visions marauellosas fins que tersament, quarta e quinta li aparech, per les quals aparicions axi souinegades ell molt spauentat cogita que volien dir aquelles visions ten souinegades, e lo stimol de la consciencia li dictaua que nostro senyor Deu Jhesuxrist no volia altra cosa sinó que lexant lo mon totalment se dones a la sua seruitut.»⁶

En aquest text queden molt clars tota una sèrie d'elements que cal sistematitzar en tres punts.

En primer lloc, es mostra la lluita interna i silenciosa de Ramon Llull entre les dues intencions. La segona intenció és simbolitzada en la «vana cançó» que Ramon Llull pretén escriure; la primera intenció és Déu mateix que se li presenta en la persona de Jesucrist crucificat. En aquest moment Ramon Llull va experimentant un canvi interior que l'empeny progressivament a un canvi de perspectiva en la contemplació del món, un canvi de perspectiva que passa per mirar les coses des de Déu. A partir d'aquí, entre 1265 i 1274, Ramon Llull visqué nou anys d'un significatiu silenci que es compagina amb la necessària formació i estudi per tal de poder dur endavant les exigències que el nou horitzó existencial li marcava.

⁶ *Vida coetània*, segons el manuscrit 16432 del British Museum transcrita i publicada per F. DE B. MOLL (Palma de Mallorca, Edicions de l'Obra del Diccionari, 1933), pàg. 9-10.

En segon lloc, el «gran temor» que experimenta davant la contemplació de Jesucrist indica la resistència i la por existencial que Llull experimenta davant el nou canvi de mirada. El Doctor Il·luminat es resisteix a contemplar les coses des de Déu i torna als esquemes de sempre simbolitzats en l'intent d'escriure la vana cançó que té començada.

En tercer lloc i fruit d'un llarg procés, Ramon Llull capgira la seva vida i comprèn, finalment, el nou itinerari que l'ha de marcar. La presència constant de Déu en el seu interior li fa prendre consciència que Déu és el centre de la seva vida i de tota la creació, és a dir, la conversió personal de Ramon Llull s'ha consumat. El que havia començat com una transformació personal ha esdevingut, finalment, una conversió radical de la persona.

Per altra banda, un cop que la conversió de Ramon Llull ja no pot tornar enrere, esdevé acompanyada per un sentiment de culpa que brolla des de l'interior de la consciència. Dit d'una altra manera, la conversió, quan és profunda i autèntica, sempre va acompanyada d'un cert sentiment de culpa responsable per la vida que s'havia viscut fins ara. És a dir, el nou angle de visió que contempla les coses de manera distinta implica assumir un fort grau de responsabilitat per tot allò que es venia fent fins ara i que s'entén inadequat:

«Car mal de culpa, Sènyer, no pot néxer ne derivar si no de cosa desordenada per les dues entencions; lo qual desordonament se fa per so car la primera entencio es posada là on deuria esser posada la segona, e la segona là on deuria esser posada la primera. On, aquest desordenament aital, Sènyer, es rayl on es nat e dirivat peccat, e on néx e diriva cada dia en aquells qui han lurs

intencions desordenades» (ORL II, pàg. 229).⁷

Si fins ara tota la visió de les coses es feia en funció de la segona intenció, és a dir, en l'autocentrament egolàtric en la pròpia persona, ara Ramon Llull experimenta un descentrament radical de si mateix i un penediment que l'empeny a posar la nova mirada en la primera intenció, és a dir, a contemplar les coses i a ell mateix en Déu:

«Mas, ¿qué serà del vostre servu, Sènyer, qui es estat tan desordenat que la primera entencio ha posada en les vils coses e en les mesquines, e la segona entencio ha posada en vos? Car jo, Sènyer, posé la primera entencio en servir mi mateix, e he posada la segona entencio en servir vos. On aquest es estat dels majors desordonaments que pusquen esser en null home» (ORL II, pàg. 228).⁸

Una vegada que el procés de conversió ja s'ha consolidat suficientment, les conseqüències pràctiques són prou evidents. Ramon Llull sap que entre el present que viu i el passat que vivia, entre allò que li cal fer ara i allò que feia abans, hi ha una ruptura de nivell, hi ha un hiat infranquejable. El canvi de mirada de la realitat es va concretant de manera progressiva en una nova valoració del món, dels homes i dels esdeveniments. Una vegada que la transformació interior de la persona de Ramon Llull ha esdevingut en radical conversió ja no hi ha dubte del nou horitzó existencial del beat: fer la voluntat de Déu i servir-lo cordialment amb totes les seves forces fins al martiri per tal de dur a terme una vertadera *imitatio Christi*. Arribat en aquest punt, Ramon Llull necessita posar en acte les exigències del seu nou horitzó existencial,

⁷ Llibre de contemplació, ORL II, pàg. 229.

⁸ Llibre de contemplació, ORL II, pàg. 228.

un horitzó que impregnarà la resta de la seva vida. Ara bé, el primer que li cal fer és trobar el llenguatge adequat a aquest nou desafiament. És el que veurem a continuació.

4. Un llenguatge que teoritza i a la vegada empeny vers l'acció missionera

Hem vist com Ramon Llull visqué un procés existencial de progressiu descentrament del seu jo. L'egolatria pròpia dels seus anys de joventut progressivament va deixant pas a un recentrament de la seva vida en Déu. Tot el que fins ara havia estat mirat des d'ell mateix, ara és contemplat en i des de Déu. A partir d'aquí, obrint-se confiadament a Déu, totes les intuïcions que es desprenen del descentrament de si mateix i que Ramon Llull viu i experimenta de manera intensa, l'empenyen a la recerca d'unes formes d'expressió que encara no té clares. Per altra banda, un cop que la certesa subjectiva de la nova vida en Déu li ha obert un nou horitzó existencial, Llull comença a prendre consciència de la dificultat i grandesa del desafiament que aquest nou horitzó implica:

«[...] tornant dins simatex dupta ell esser apte ne dispost a ten alt ministeri, car considerant esser illiterat com en sa jouentut nelex hun poch de gramàtica no hagues apres, e considerant aquest ten gran defalliment defectiu en ten alt ministeri e contrari desso que ell desijaua, comensa hauer tanta dolor que quasi isque de simatex [...]»⁹

A partir d'aquí, al llenguatge de la conversió i pregària interior més propi del *Llibre de contemplació en Déu* s'anirà

⁹ *Vida coetània*, segons el manuscrit 16432 del British Museum transcrita i publicada per F. DE B. MOLL (Palma de Mallorca, Edicions de l'Obra del Diccionari, 1933), pàg. 11.

contraposant un llenguatge capaç de ser el vehicle adequat per a la comunicació exterior capaç d'anar més enllà de la pròpia subjectivitat. En aquest sentit, la nova consciència assolida per Ramon Llull, una consciència fonamentada sobre l'experiència de la conversió transformadora, necessita ser expressada en una nova gramàtica. Ramon Llull es veu, doncs, davant la necessitat d'escriure el «millor llibre del món» en un llenguatge universal adequat capaç de ser comunicat racionalment als altres. Però enfront de tan alta exigència que el mateix Llull s'ha autoimposat i que desborda clarament les seves capacitats i forces humanes, no cal altra alternativa que posar-se en les mans de Déu i confiar que el procés que s'està gestant dins ell finalment arribi a bon termini. Del que es tracta és de trobar un llenguatge capaç de traduir en categories teològiques objectives (científiques i, per això mateix, universals) el canvi interior que està experimentant per tal de poder dur a terme una predicació basada en el testimoni personal orientada clarament a la missió. La il·luminació del puig de Randa és el punt final de tot aquest itinerari, però també n'és el punt de partida per poder dur a terme l'anhelada teologia per a la missió:

«Apres dochs totes aquestes coses, [...Ramon Llull anà a] una muntanya apellada randa la qual no era molt luny de la sua casa, per so que aquí millor posques nostro senyor pregar e servir. E com hagués stat aquí quasi per viij dies, e hun die stigues contemplant e tenint lo ulls vers lo cel, en hun instant li vench certa il·lustració diuinal donant li orde e forma de fer los dits llibres contra les errors dels infaels [...] ordena hun molt bell libre lo qual apella la art maior e apres la art general»¹⁰

El procés de contemplació que ha anat transformant

¹⁰ *Vida coetània*, segons el manuscrit 16432 del British Museum transcrita i publicada per F. DE B. MOLL (Palma de Mallorca, Edicions de l'Obra del Diccionari, 1933), pàg. 15.

la consciència interior de Ramon Llull, el canvi interior experimentat que ha esdevingut autèntica conversió en Déu desemboca, finalment, en la trobada d'un nou llenguatge fruit de l'experiència de la gràcia divina que li permetrà traduir el diàleg interior amb Déu en un diàleg exterior amb els homes. La il·luminació del puig de Randa simbolitza la catalització de tot un procés de recerca de noves formes d'expressió. Ramon Llull experimenta una certa «il·lustració» que, viscuda en el seu interior, és interpretada com la presència vivificadora de Déu que l'autoritza i l'empeny a seguir endavant el projecte que ha anat besllumant. La interna i gradual cristificació que Llull està vivint i que se'ns ha donat a conèixer en les cinc aparicions de Crist penjat a la creu es veu consolidada en les claus interpretatives de què ara disposa per tal de llegir i comunicar adequadament Déu, el món i l'home en un llenguatge que transforma o tradueix l'experiència personal en unes estructures lògiques racionals que poden ser compreses, contrastades o desmentides universalment per tothom.¹¹ El resultat de tot això serà la primera formulació escrita de l'Art el títol de la qual fou *Ars compendiosa inveniendi veritatem* (*Art abreujada d'atobar veritat*) el 1274:

«Encara us dic que port una art general,
que novament es dada per do espiritual,
per qui hom pot saber tota res natural
segons que enteniment ateny lo sensual.

A dret e medicina e a tot saber val,
e a teologia, la qual m'és mais coral [...]»¹²

És cert que el *Llibre de contemplació en Déu* mostrava, ja

11 A. VEGA fa una suggerent lectura d'aquests episodis de la vida de Ramon Llull que estam comentant: «La revelación a través de un libro sigue aquí voluntariamente el modelo más prestigioso entre las comunidades religiosas monoteístas, y muy particularmente en el modelo alcoránico de lo que se ha llamado “inlibración” para poner de relieve el parentesco teórico que se da en relación con el proceso de la Encarnación; de este modo, la Palabra de Dios se hace Libro. Y éste proporciona a Llull el vehículo de comunicación y un modelo de predicación» (*Ramon Llull y el secreto de la vida*, Madrid 2002, pàg. 30-31).

12 *Lo Desconhort*, VIII, 85-90.

en el final de les seves pàgines, un llenguatge que s'anava apropant de cada vegada més al llenguatge artístic. Però hem d'esperar a la formulació de l'*Ars compendiosa inveniendi veritatem* perquè aquest nou llenguatge s'expliciti en tot el seu potencial i força. Aquesta obra, experimentada com un vertader regal del cel, proporciona a Ramon Llull una gramàtica i tota una sèrie de principis lògics universals que esdevenen els instruments adequats per a la predicació missionera. En definitiva, sorgit de la vivència d'una meditació contemplativa que transforma, l'Art és l'eina que Ramon Llull necessitava per tal de poder concloure completament el cercle hermenèutic que està vivint sense que quedàs definitivament interromput per sempre. A través de l'Art, Ramon Llull podrà exposar de manera objectiva (coherent i exhaustiva) i no tan sols subjectiva, els veritables principis en què la fe cristiana se sustenta i començar a posar en pràctica la seva teologia per la missió. Però, abans d'això, el llenguatge que s'ha descobert necessita ser contrastat i assimilat definitivament per Ramon Llull. El nou llenguatge trobat esdevé un nou graó en la cadena de la contemplació del món, de Déu i dels homes. Una vegada que el Doctor Il·luminat ja està en possessió del llibre, torna a pujar a la muntanya per donar gràcies a Déu i, durant quatre mesos més, contemplar tota la realitat a partir de les Dignitats o Noms de Déu i de les figures de què ara disposa:

«E com [Ramon Llull] hagués la dita obra acabada, munta altra vegada al puig de randa, [...] en lo qual stech per spay de quatra mesos die e nit suplicant a nostro senyor que aquella art que hauia ordonada fos a honor sua e a profit de la sancta fe catholica e que li plagues aquella prosperar.

[...] stant [Ramon Llull] en aquesta forma e manera, esdeuench se que hun jorn li vench un pastor de ouelles

joue ab la cara molt placent e alegra, lo qual dins vna sola hora li recompta tanta singularitat de la essència diuina e del cel, e singularment de natura angelica, com hun gran home de sciencia en dos dies haguera puschut splicar; e vahent lo dit pastor los dits llibres que [Ramon Llull] havia ordonats, [...] dix que per aquells llibres sa seguiria molt de be en la sglesia de deu, e benehint a [Ramon Llull] ab lo senyal de la creu axi com si fos hun gran profeta, partís dell, e romas lo dit [Ramon] tot esbalayat, car no li dona de parer que may hagués vist lo dit pastor e de aquell may hagués huit parlar.»¹³

Ens trobam ja al llindar de la missió. El Doctor Il·luminat, configurat amb el carisma de la predicació a la manera dels profetes i una vegada que l'Art ha mostrat la seva capacitat expressiva, és impel·lit a baixar de la muntanya inaugurant-se un nou moment existencial: la vida activa marcada per un inesgotable afany de predicació. Ho veurem de seguida.

5. Una missió que actua convidant a la contemplació que transforma la persona

Hem vist com, finalment, Ramon Llull trobà el llenguatge adequat per començar la seva missió, un llenguatge vàlid per a tots: gentils, jueus, cristians i musulmans. La sistematització d'aquest llenguatge en l'Art farà possible que el projecte que ha anat dissenyant pugui seguir endavant. El Doctor Il·luminat està convençut que amb l'Art està en disposició de mostrar quins són els principis de l'única religió vertadera. A partir de l'estructuració d'un llenguatge universal Ramon Llull està convençut de la possibilitat d'integrar els dos

¹³ *Vida coetània*, segons el manuscrit 16432 del British Museum transcrita i publicada per F. DE B. MOLL (Palma de Mallorca, Edicions de l'Obra del Diccionari, 1933), pàg. 15-16.

grans principis teològics de la religió cristiana, la Trinitat i l'Encarnació, derivant-los de la combinació adequada dels principis metafísics de partida. Els principals símbols utilitzats per Llull (el cercle de les figures A, S, T, V, X, Y i Z, l'arbre i l'escala) són símbols universals que es troben abundantament incorporats en les tres religions monoteistes. Una de les primeres aplicacions del nou llenguatge que Llull ha trobat és el *Libre del gentil e dels tres savis*. En aquest llibre, Llull projecta la necessitat d'expressar la potència del seu esquema teològic missional (contemplació, conversió, llenguatge i missió) i, d'aquesta manera, contrastar-lo amb altres propostes del moment. Una de les principals aportacions de la teologia missional de Llull és la perfecta articulació entre les veritats revelades de la fe i els principis lògics i racionals del seu sistema. Fe i raó, teologia i filosofia no són dos àmbits separats, sinó que constitueixen un cercle hermenèutic que es va retroalimentant indefinidament. A tota nova comprensió li segueix un nou desafiament intel·lectual que l'horitzó infinit de la fe posa al davant dels ulls de la raó. Aprofundirem dins aquesta qüestió en el moment oportú. A partir de la vivència contemplativa de les Dignitats o Noms de Déu i de la seva traducció en un llenguatge adequat, es crea un espai comú de diàleg interpersonal que permet un aprofundiment circular de tots els que intervenen en aquest diàleg. Malgrat les diferències de les religions que professen, jueus, cristians i musulmans comparteixen un àmbit de racionalitat que pot ser expressat significativament a partir d'unes estructures conceptuals comunes. A partir d'aquest espai lingüístic compartit, es produeix un intercanvi dialògic entre el jueu, el cristià i el musulmà que interactuen amb les categories prerreligioses del gentil. En aquest intercanvi, es va traspuant la força transformadora de la contemplació sapiencial dels tres savis que va interpel·lant la consciència del gentil. És aquesta contemplació sapiencial la que aporta

al diàleg el rerefons experiencial dels interlocutors i prepara el no iniciat (el gentil) a poder emprendre un itinerari vital de progressiva contemplació que anirà transformant el seu interior. Una vegada més, quan aquesta transformació interior del gentil adquireixi la densitat suficient, tal volta pugui esdevenir una autèntica conversió en Déu. Quan s'assoleix aquest punt, es beslluma l'horitzó d'una mística sapiencial o una ciència de l'amor (*amància*) fruit del respecte i de l'amor a la naturalesa i a les persones que brolla de la contemplació en Déu de tota la realitat i a la qual tots els homes estan cridats per imperatiu de la seva primera intenció: posar Déu al centre de la seva vida. Un cop més, el cercle hermenèutic no es pot aturar aquí. Una vegada que la persona ha posat el centre de la seva vida en Déu, l'experiència interior que l'oració contemplativa li proporciona la fa sortir del seu interior i l'empeny a l'acció per tal de comunicar als altres allò que experimenta i viu. En el cas de Ramon Llull, aquesta empenya missionera anà, endemés, acompanyada d'una sincera predisposició al martiri com a culminació del seguiment total de Crist. Amb aquesta actitud, Ramon Llull incorpora en el seu esquema el caràcter històric i kenòtic de la missió, un caràcter que està en plena sintonia amb la dimensió kenòtica i d'autohumiliació que Crist mateix visqué en l'Encarnació (cf. Flp 2, 8).

Aquest és, en síntesi, el dinamisme articulat d'una contemplació que va transformant l'interior de la persona, d'una conversió que descentra i posa la seva vida en Déu, d'una expressió que interpreta racionalment aquesta experiència i d'una missió que interpel·la els altres i a un mateix. Una vegada que és posat en marxa, aquest cercle no s'atura mai, sinó que va configurant una i altra vegada tot el dinamisme vital de la persona. Aquest és, doncs, el nucli de la vida i de la teologia per la missió que Ramon Llull anirà

articulant a través de les seves obres i del testimoni de les seves accions.

6. La clau de la vida: una mística sapiencial fruit de l'amor resultat d'una adequada articulació entre contemplació, conversió, llenguatge i missió

Hem vist com Ramon Llull ha anat experimentant un progressiu desplaçament de la seva vida en Déu. Aquest desplaçament vers Déu s'ha anat consolidant a mesura que el cercle existencial contemplació, conversió, llenguatge i missió ha esdevingut un autèntic canvi de mirada en Déu. Des d'aquest nou angle de lectura, Ramon Llull està en disposició de fer la darrera passa: trobar les claus de la realitat que obrin l'horitzó del sentit de la vida. Però, per a això, el cercle que ha experimentat ha de ser fecundat per l'ingredient que finalment mostrarà ser essencial: l'amor. Els quatre moments del cercle (contemplació, conversió, llenguatge i missió) han de ser rellegits des de l'experiència profunda de l'amor. Que l'amor és un dels mòbils que acompanyà tota la vida de Ramon Llull no es pot posar en dubte. Per dir-ho de manera sintètica: la progressiva transformació que Llull va experimentant pivota al voltant d'una gradual reinterpretació de l'amor que viu. L'amor profà, tan bellament cantat en les cançons que Ramon Llull escriví, és el rerefons emocional a partir del qual s'anirà destil·lant l'amor diví, és a dir, l'amor que ho vivifica i ho abraça tot. El gradual centrament en Déu anirà sublimant l'amor mundà que fins ara Llull havia experimentat i que li permetrà tastar la fondària de l'amor total condensat en l'entrega incondicional de Crist en la creu. D'aquesta manera, l'amor egoista centrat en el propi jo, que

tan sols cerca en l'altre satisfer les carències que un té, va deixant pas a l'entrega desinteressada d'un mateix. L'eròtica de l'amor va incorporant una dimensió agàpica que descentra la persona i li fa girar la mirada vers allò que interpreta com el vertader fonament i do del seu ésser: Déu. Dit de manera gràfica, la nova mirada contemplativa de Llull es desplaça del rostre de l'estimada al rostre de l'Amat. Fetes aquestes consideracions generals, és important destacar que tota l'estructura hermenèutica configurada per la contemplació, la conversió, el llenguatge i la missió no fan sinó explicitar el dinamisme de l'amor que Llull articularà a través de la temàtica de l'amic i de l'amat. Ja en el *Llibre de contemplació en Déu* (1271-1274) trobam aquesta estructura. En el capítol 278 d'aquest llibre podem llegir el següent:

«Gloriós Senyor [...]. Qui vol amar la vostra gloriosa humanitat, cové, Sèner, que son remembrament sia semblant en recordar so que'l remembrament de vostra humanitat remembre, e cové que l'enteniment sia semblant en entendre al enteniment de vostra humanitat, e cové que lo voler vulla so que vostre voler humà vol; car natura es d'amor que l'amic remembre e entena e vulla so que remembra e entén e vol l'amat.»¹⁴

A partir d'aquí, Llull no deixarà mai d'utilitzar aquesta temàtica durant tota la seva obra. En farà un tractament monogràfic al *Llibre d'amic e Amat* (1276-1283), reapareix a l'*Art amativa* (1290) i a les *Flors d'amors e flors d'entel·ligència* (1294), i torna a tenir un paper essencial a l'*Arbre de filosofia d'amor* (1298).¹⁵ En definitiva, podem afirmar que la creació mística de Ramon Llull està articulada al voltant de la temàtica de l'amor entre l'amic i l'amat. Precisament, en el

¹⁴ *Llibre de contemplació en Déu*, ORL VII, p. 89.

¹⁵ Per aprofundir sobre el significat i l'evolució de l'estructura amic i amat es pot consultar l'article de SOLER, A: «Origens, composició i datació del *Llibre d'amic e Amat*», SL 32 (1992), pàg. 135-151.

Llibre d'amic e Amat hi trobam la dita temàtica perfectament elaborada. El *Llibre d'amic e Amat* fou amb molta probabilitat fruit d'un llarg procés de gestació que començaria el 1276 i acabaria el 1283 i que constitueix el resultat madur de tota l'evolució del tema que gira al voltant de l'amic i de l'amat. La contemplació còsmica de Déu i en Déu que Llull plasmà en el *Llibre de contemplació en Déu*, serà completada per la incorporació de l'amor vers l'Amat.

«[...] l'obra que l'amat ha en lo món és de les seues obres que ha dedins si mateix; car la sua bonea bonifica, amb son bonificar, les obres bones que fan los hòmens.»¹⁶

Tota aquesta dinàmica de l'amor parteix de la progressiva interpretació d'una vivència que va explicitant el caràcter sustentador de Déu, tant de l'home com del món. La contemplació de la realitat en Déu posa al descobert dos eixos la comprensió dels quals mostra la seva indissoluble compenetració: la necessitat de fonament de les creatures derivada de l'experiència de la seva fragilitat i contingència, i el caràcter gratuït i de liberalitat que aquest fonament presenta. Déu és experimentat com aquella dimensió que sustenta i fonamenta des de l'amor tota l'extensió de l'ésser creat. Les derivades metafísiques d'aquesta experiència són recollides de manera magistral en el *Llibre d'amic e Amat*. En un dels seus passatges podem llegir:

«Alegrava's l'amich cor era son Amat. Cor per son esser es tot altre esser sdevengut, e sostentat [...]»¹⁷

Aquesta experiència radical de dependència ontològica de la criatura obri l'horitzó d'un pèlag d'amor que finalment serà identificat amb la realitat de Déu. Dit d'una altra manera, la

¹⁶ *Arbre de filosofia d'amor*, OE, 2, pàg. 75.

¹⁷ *Libre de amich e amat*, 296. NEORL VIII, pàg. 505.

ciència ha de donar pas a l'amància. Si això és cert en el pla especulatiu, també ho és en el pla existencial. Finalment, la persona, si completa adequadament el seu cercle existencial esdevindrà un savi contemplatiu amarat pels continguts configuradors d'una mística sapiencial. Tot el recorregut que hem posat de manifest a través de les quatre dimensions del cercle hermenèutic ens condueix a aquesta conclusió. Des d'aquesta perspectiva, la contemplació que va transformant interiorment l'home, la transformació que esdevé conversió vers Déu, la recerca d'un llenguatge teològic adequat per tal de verbalitzar aquest recorregut existencial i la sortida en missió per tal de comunicar-ho als altres desemboca en una mística sapiencial fruit de l'amor. Més endavant veurem com aquest recorregut que ara s'experimenta a un nivell bàsicament personal i biogràfic, informarà tot el dinamisme especulatiu a partir del qual Ramon Llull articularà tota la seva producció escrita. Malgrat la indiscutible densitat teòrica dels escrits de Ramon Llull, la seva obra està orientada a l'explicitació d'una mística sapiencial que li dona el vertader sentit. Des d'aquesta perspectiva, la ciència (la medicina, l'astrologia...), és reinterpretada progressivament a la llum dels principis filosòfics que la fonamenten. A la vegada, la filosofia, per tal de trobar el seu sentit, reclama ser rellegida des del rerefons de la teologia. Finalment, la teologia exigeix una comprensió ulterior que la transformarà en una saviesa superior proporcionada per una mística sapiencial que té en l'amor de l'amat el seu darrer fonament. Per altra banda, el teòleg tan sols assoleix la transformació de la ciència i de la filosofia en saviesa contemplativa a través de la conversió interior fruit d'una actitud de paciència i d'entrega desinteressada de la realitat i de l'ésser. Aquesta transformació interior, recordem-ho una vegada més, no és altra cosa que el recorregut complet del cercle hermenèutic de la vida que ha de desembocar, finalment, en l'experiència

de l'amor:

«Sciencia s' à a esser materia a prudencia con sia ajent convertent sciencia en saviea; cor sciencia es saber be e mal, e saber fer be e mal, e saviea es saber be e mal, e amar lo be e desamar lo mal, e prudencia es so per que sciencia se convertex en saviea.»¹⁸

Una vegada més, la clau de tot aquest procés és la descoberta de l'amor en tant que és l'estructura metafísica bàsica de la realitat i del fonament que la sustenta (Déu). Conèixer el bé i el mal no és suficient. Tampoc no ho és entendre les raons per què es donen el bé i el mal. Aquest coneixement de les causes és l'aportació clarament insuficient que fan la filosofia i la teologia. Aleshores, la conversió de la ciència i la teologia en saviesa requereixen una implicació activa del subjecte que passa per estimar el bé i rebutjar el mal. En definitiva, l'amor rebut de l'amat és la font que infon la saviesa en l'amic i el capacita a revertir en el món l'amor que prèviament ha rebut. Ens trobam, doncs, davant una estructura metafísica de la realitat creada sustentada per l'amor que fa possible l'experiència i el retorn a la font de la qual prové.

Per tant, un cop que la persona humana, fruit de la contemplació en Déu de la realitat, ha estat iniciada en els misteris de la fe, va dirigint l'enteniment vers una millor comprensió de les raons necessàries dels continguts d'aquella fe. La profundització d'aquest recorregut fa possible la progressiva explicitació sapiencial de l'experiència fontal de Déu que anticipa la primera intenció de l'home: comprendre, estimar i contemplar Déu. En aquest punt s'inicia, per Llull, l'anticipació de la contemplació escatològica de Déu que

¹⁸ *Libre de demostracions*, IV, 17, ORL XV, pàg. 485.

esdevindrà al final dels temps i que no és altra cosa que la participació de l'home en el misteri de les comunicacions intratrinitàries de Déu:

«Anima de hom no pot tant entendre com saviesa de Déu; mas car Déu és tot en si mateix, e és tot si mateix sens que no fa part, e ha donada sa semblança a la ànima en tota sa totalitat, segons que la li ha donada en bonea, e en granea, e en duració, e en saviesa, e enaxí de les altres dignitats, per açò la ànima entén tot Déu, e membra tot Déu, e ama tot Déu en paradís, car si no ho feia, la totalitat de Déu no hauria assemblant a si tant l'ànima com la bonea, granea, e així de totes, e seria menor a assemblant, e la bonea e les altres serien majors; e açò és impossible.»¹⁹

Déu és una totalitat perfecta i acabada en si mateix que s'actualitza internament a través del dinamisme de les dignitats. Certament la finitud de l'home l'impossibilita a entendre completament la saviesa de Déu. Ara bé, precisament perquè l'home fou creat a semblança de Déu, totes les potències de l'ànima quan són adequadament dinamitzades poden entendre, recordar i estimar tot Déu en el paradís. No tan sols això, sinó que cada persona és creada per una crida personal de Déu. Déu ens crida des del moment mateix de la concepció i sempre està pendent que escoltem atentament aquesta crida:

«Amat –dehia l'amich–, a tu vaig, e en tu vaig, car m'apelles.»²⁰

¹⁹ *Fèlix o el Libre de meravelles*, OS, II, pàg. 375.

²⁰ *Libre de amich e amat*, 289, NEORL VIII, pàg. 503.

L'anticipació d'aquesta experiència escatològica és possible fer-la ja en aquesta vida si el cercle hermenèutic d'autocomprensió de la persona es viu adequadament. La inserció de la vida de l'home en una mística sapiencial centrada en l'amor fa possible que ens iniciem *hic et nunc* en els secrets de la vida trinitària de la qual després gaudirem plenament. L'home no pot experimentar adequadament el món si no el coneix i l'estima a partir de la descoberta de les petjades que Déu hi ha deixat de les seves dignitats. A partir d'aquí, l'home experimenta la unitat del món que l'envolta i descobreix el seu fonament (*sostent*) en Déu, experiència que el capacita a arribar a un contacte sapiencial amb Déu a través de la immersió en el pèlag d'amor que aquest Déu li ofereix sempre de manera incondicional.